

૧લી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૬

માનનીય વડા પ્રધાનમંત્રીશ્રી,

રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન આયોગ (NKC) વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ (VET) ને રાષ્ટ્રના શિક્ષણની પહેલના મહત્ત્વના તત્ત્વ તરીકે ગણે છે. બદલાતા રાષ્ટ્રીય સંદર્ભમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ તેની ભૂમિકા અસરકારક નિભાવી શકે અને ભારત માટે વસ્તી-સંખ્યાના લાભાંશનાં ફળનો આનંદ માણવા માટે વ્યાવસાયિક શિક્ષણ આપવા માટે મહત્ત્વનાં તત્ત્વોને પરિવર્તનશીલ, સમકાલીન, પ્રસ્તુત, સમાવેશી અને રચનાત્મક બનાવવા તેની પુનઃ વ્યાખ્યા કરવાની તાતી જરૂરિયાત છે. સરકાર વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમની મહત્ત્વની ભૂમિકાથી સુમાહિતગાર છે અને તેણે મહત્ત્વનાં પ્રારંભિક પગલાં લીધાં છે.

ઉદ્યોગ જૂથ, અકાદમી, નાગરિક સમાજ અને વ્યવસાયીઓ સાથે ચર્ચા-વિચારણા કરીને, આ પહેલશક્તિને સંગીન બનાવવા, રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન આયોગે (NKC) સાધનોપાય અંગે વિચારવિમર્શ કરીને

નીચેની લાંબા અને ટૂંકા ગાળાની વ્યૂહરચનાની ભલામણ કરે છે.

૧. વ્યાવસાયિક શિક્ષણને સંપૂર્ણપણે માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય નીચે મૂકો. માનવ સંસાધન વિકાસમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમની ભૂમિકા અને શિક્ષણના બીજા પ્રવાહ સાથેની તેની કડીઓના મહત્ત્વને અનુલક્ષીને, વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમનાં તમામ પાસાંને માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય હેઠળ મૂકવાનું સરકારે વિચારવું જોઈએ. હાલ વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય તેમજ શ્રમ મંત્રાલયના ક્ષેત્રાધિકાર હેઠળ આવે છે. તેને લીધે વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ માળખાની વિભાજિત વ્યવસ્થા થાય છે. વ્યૂહ ધડી કાઢવા, સરકારને સલાહ આપવા અને પ્રૌદ્યોગિકી અને કાર્યદળના વિકાસને લગતાં ક્ષેત્રોમાં સંશોધન અને તાલીમ હાથ ધરવા, માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયિક શિક્ષણ, આયોજન અને તાલીમ સંસ્થા સ્થાપવાનું વિચારી શકે. આવી સંસ્થાનાં કાર્યો અને સંગઠન વિષયક માળખું જોડાણ ૧માં આપ્યાં છે.

૨. નીચેનાં પગલાં લઇને મુખ્ય પ્રવાહ શિક્ષણ પદ્ધતિ અંદર વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમની પરિવર્તનક્ષમતા વધારવી.

૧. વિદ્યાર્થીઓ પાછળના તબક્કે મુખ્ય પ્રવાહના શિક્ષણમાં પાછા આવી શકે તે માટે, શક્ય હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય શિક્ષણ (જેમકે આંકડા વિષયક કૌશલ્ય, વગેરે)નાં પાસાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમમાં રાખવાં.

૨. જુદી જુદી શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિના વિદ્યાર્થીઓ માટે, તાલીમ સંસ્થાઓ અને પોલિટેકનિકના અભ્યાસક્રમના સુસ્પષ્ટ માર્ગ હોવા જોઇએ.

૩. કેટલાક વ્યવસાયની પ્રવેશ જરૂરિયાત વ્યવસાયની જરૂરિયાત દર્શાવતી હોવી જોઇએ (દાખલા તરીકે વર્ગ ૧૦ની પ્રવેશ જરૂરિયાતમાં યોગ્ય જણાય તો કેટલાક કેસમાં ધોરણ-૮માં છૂટછાટ મૂકી શકાય) વિદ્યાર્થીઓને વ્યાવસાયિક શિક્ષણ પ્રવાહમાં બહુમુખી પ્રવેશ અને બહાર નીકળવાના વિકલ્પોની પરવાનગી આપવી.

૪. વ્યાવસાયિક શિક્ષણ પ્રવાહ અને શાળાનું શિક્ષણ તેમજ

ઉચ્ચ શિક્ષણ વચ્ચે કડીઓ સ્થાપવી.

૫. પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કક્ષાએ કેટલાંક કૌશલ્યની તાલીમ માટેના અભ્યાસક્રમોને તમામ શાળાઓમાં દાખલ કરવા.

૬. વ્યાવસાયિક તાલીમને જુદી જુદી અક્ષરજ્ઞાન અને પ્રોઢ શિક્ષણ યોજનાઓમાં ઉપલબ્ધ કરવી.

૭. ટૂંકા ગાળાના તાલીમ કાર્યક્રમો મારફતે જીવનભર કૌશલ્યની કક્ષા ઊંચી લાવવાની યોજનાઓ દાખલ કરવી.

૮. વિવિધ કૌશલ ધરાવતી વ્યક્તિઓના સંવર્ગનું નિર્માણ કરવાની જોગવાઈ હોવી જોઈએ.

૩. વ્યાવસાયિક શિક્ષણની અસરનું પ્રમાણ અને દખરેખ-નિયંત્રણ:

રોજગાર ક્ષમતા પર તાલીમની અસરનો કયાસ કાઢવા માટે સમયાંતરે માહિતી એકઠી કરવી અને તેનું વિશ્લેષણ કરવું. વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમના સ્નાતકોને મળતાં વેતન પ્રીમિયમ અથવા અન્ય લાભ અંગે અનુભવજન્ય પુરાવો, તાલીમ સંસ્થાઓમાં બેઠકનો ઉપયોગ; રોજગાર પછીની તાલીમનો પ્રકાર,

જુદી જુદી યોજનાઓની આવડત વગેરે સતત સુધારણા માટે આવશ્યક છે. વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ માટેની માંગનાં પ્રકાર અને પ્રમાણ સમજવા અને વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમનું પ્રમાણપત્ર ધરાવનારના કૌશલ્ય અને શ્રમ બજારની જરૂરિયાત વચ્ચે મેળ નથી તે સમજવા માનવશક્તિ વિશ્લેષણની વિગતવાર કામગીરી જરૂરી પડતી છે. આ કામગીરી સૂચિત રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયિક શિક્ષણ આયોજન સંસ્થા હાથ ધરી શકે.

૪. વ્યવસાયિક શિક્ષણ માટે સંસાધન ફાળવણીમાં વધારો:

માથાદીઠ ખર્ચ બાબતમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ સામાન્ય શિક્ષણ કરતાં ખર્ચાળ છે. તેમ છતાં, સામાન્ય માધ્યમિક શિક્ષણની સરખામણીમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અંગેનું જાહેર શિક્ષણ ખર્ચ ખૂબ જ ઓછું છે. ઉત્પાદન અને સેવાઓમાં કુશળ માનવશક્તિ માટેની માંગ જોતાં સરકારે વ્યાવસાયિક શિક્ષણ પર શિક્ષણ પરના કુલ જાહેર ખર્ચના ઓછામાં ઓછા ૧૦-૧૫ ટકા ખર્ચવાનું ધ્યાય રાખવું જોઈએ.

આધુનિકીકૃત વ્યવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ યોજનામાં

નાણાં આપવા વધારાનાં નાણાં ઊભાં કરવા માટે કેટલાક નીચેના વિકલ્પો વિચારી શકાય:

૧. ફી વધારવી, પરંતુ સાથોસાથ વિદ્યાર્થી માટે લોન યોજનાઓ પણ વધારવી. આનાથી વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ સંસ્થાઓ બજાર જરૂરિયાતો પ્રત્યે વધારે પ્રતિભાવી બનશે.
  ૨. નિયોકતા પર ઉપકર નાખીને નાણાં વધારવાં (દાખલા તરીકે, સિંગાપુરમાં છે તેમ તમામ કર્મચારીઓના વેતનના ૨ ટકા)
  ૩. કોરિયામાં છે તેમ જાહેર વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ કાર્યક્રમોને નાણાં આપવાનું કંપનીઓ માટે ફરજિયાત બનાવવું.
૫. નવતર ડિલીવરી મોડેલ મારફત શક્તિ વિસ્તારવી:
- કુશળ અને બિન-કુશળ શ્રમિકોની વધતી જતી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે, તાલીમના પ્રમાણમાં ખૂબ વધારો કરવાની જરૂર છે. સરકાર શક્તિ વધારવા, જાહેર ખાનગી ભાગીદારી, વિકેન્દ્રીકૃત

સોંપણી, ઘેરબેઠાં અભ્યાસ અને કોમ્પ્યુટરીકૃત વ્યાવસાયિક તાલીમ વગેરે જેવાં નવાં ડિલિવરી મોડેલ શોધી શકે. આ ડિલિવરી મોડેલની સંક્ષિપ્ત રૂપરેખા જોડાણ ૨ માં છે. વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમમાં આઇ.સી.ટી.ના ઉપયોગ અંગે વધારે વિસ્તૃત દરખાસ્ત જોડાણ ૩ માં છે. સરકારે સાથોસાથ ગુણવત્તાના માપ તરીકે કેટલાંક લઘુત્તમ ધોરણ દાખલ કરવાં જોઇએ અને તમામ જાહેર અને ખાનગી વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ સંસ્થાઓ તેનું પાલન કરે તેની ખાતરી કરવી જોઇએ.

૬. અનૌપચારિક અને અસંગઠિત ક્ષેત્રો માટે મળતા તાલીમ વિકલ્પો વધારવા:

અસંગઠિત/અનૌપચારિક સેક્ટરમાં સંભવિત પ્રવેશ મેળવનાર માટે તાલીમ પૂરી પાડવામાં મોટો પડકાર રહેલો છે. તે રોજગારના વિશાળ પ્રમાણને ધ્યાનમાં લે છે. અસંગઠિત સેક્ટરને જરૂરી કૌશલ્ય પુરું પાડવા માટે પદ્ધતિસર પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. આનો અભ્યાસક્રમ અને પ્રત્યક્ષ તાલીમના અભ્યાસક્રમમાં ઔપચારિક રીતે

દાખલ કરવા આ પ્રાપ્ત કરવા માટે, સરકારે સગવડ સહાયક તરીકે કામ કરવું અને જોડાણ-૨ માં વર્ણવેલા મોડેલ માટે નાણાકીય સહાય આપવી. વ્યવાસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમનું આ પાસું આ પદ્ધતિની સમગ્ર સફળતા માટે મહત્ત્વનું છે.

૭. હાલના સંસ્થાકીય માળખાને સુદૃઢ બનાવો:

હાલની ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ અને ઔદ્યોગિક તાલીમ કેન્દ્રોને નબળી ગુણવત્તાવાળા તાલીમ આપનાર, પરિવર્તનક્ષમતાને અભાવ, જૂનું આધારમાળખું વગેરે જેવા પ્રશ્નોનો સામનો કરનાર તરીકે વ્યાપક રીતે ઓળખાય છે. હાલની સંસ્થાઓને સુધારવા માટે નીચેનાં પગલાં લેવાં જરૂરી છે:

૧. કાર્યલક્ષી સ્વાયત્તાનું પ્રમાણ વધારવું, ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓને સ્થાનિક બજારની જરૂરિયાતોને વધુ સારી રીતે પહોંચી વળવા તેમના તાલીમ કાર્યક્રમ સુદૃઢ અને અનુકૂળ બનાવવા માટે વધારે સત્તા આપવી જોઈએ.
૨. સારી કામગીરી માટે પ્રોત્સાહન આપવા સૂચિત રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ આંતરિક અને બાહ્ય કાર્યક્ષમતાના સૂચકો વિકસાવવા

જોઈએ.

૩. કાર્યસ્થળની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ અક્ષરજ્ઞાન, સંખ્યા, સંદેશાવ્યવહાર કૌશલ્ય, સાહસિકતા અને અન્ય સામાન્ય કૌશલ્ય અંગેના મોડ્યુલ બધા અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરવા.

૪. વિશેષીકરણની જુદી જુદી કક્ષા માટે અભ્યાસક્રમની અંદર જુદા જુદા માર્ગ દાખલ કરવા.

૫. વિદ્યાર્થીઓને તેમના ડિગ્રી/ડિપ્લોમાના ભાગ તરીકે ઓજાર, વેપારી એસોસિએશનનું સભ્યપદ વગેરે જેવાં પ્રોત્સાહન આપવાં જોઈએ.

૬. ઇન્ટર્નશીપ તબક્કા ઉપરાંત, પરીક્ષા અને નિમણૂક વખતે પણ ઉદ્યોગ અને વેપાર સહયોગ વધારવો જોઈએ.

૭. અભ્યાસક્રમો પર સતત દેખરેખ નિયંત્રણ રાખવું અને તેને અદ્યતન બનાવવાં.

૮. અપાતાં કૌશલ્ય અને અભ્યાસક્રમની સમયાંતરે સમીક્ષા કરવી. હાલ અપાતા કૌશલ્યની સંખ્યા વધારવાની જરૂર છે.

૯. શિક્ષણ અંગ્રેજીમાં તેમજ સ્થાનિક ભાષાઓમાં આપવું.

૧૦. આધારમાળખાંની કક્ષા નિયમિત રીતે ઊંચી લાવવી.

૧૧. શિક્ષણની ગુણવત્તામાં ધરખમ સુધારા કરવા.

૮. સંપૂર્ણ નિયંત્રક અને મૂલ્યાંકન માળખું નિશ્ચિત કરો:

ઉપર રૂપરેખામાં દર્શાવેલા ઇચ્છિત આધુનીકરણ અને વિસ્તરણ પ્રાપ્ત કરવા માટે મહત્ત્વનું પાસુ નવી સંસ્થાઓના પ્રવેશનું વિનિમય કરવાનું અને બધી સંસ્થાઓને માન્યતા આપવાનું છે. તેથી, વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ માટે સ્વતંત્ર નિયંત્રક એજન્સી સ્થાપવાની ભલામણ કરવામાં આવે છે. આ મંડળ માન્ય એજન્સીઓને લાઇસન્સ આપશે અને પ્રમાણીકરણ માટે ધોરણો નિયત કરશે. મંડળે અપનાવવાની કાર્યપદ્ધતિ અને રીતો, સેક્ટરમાં અવરોધ વિના વૃદ્ધિ મેળવવા સરળ અને પારદર્શક હોવી જોઈએ.

૯. યોગ્ય પ્રમાણીકરણ મેળવો:

હાલ પ્રમાણીકરણની પ્રક્રિયા, રાજ્ય વ્યાવસાયિક તાલીમ પરિષદના સહયોગમાં રહીને રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયિક તાલીમ પરિષદ કરે છે. પ્રમાણીકરણની પ્રક્રિયાની યોગ્ય કામગીરી માટે રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયિક તાલીમ પરિષદ, રાજ્ય વ્યાવસાયિક તાલીમ પરિષદ

તથા રોજગાર અને તાલીમના મહાનિયામકની ભૂમિકા વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદરેખા આવશ્યક છે. ભારત અને વિદેશ બંનેમાં નિયોકતા પ્રમાણીકરણને માન્યતા આપે તે માટે પ્રમાણિત તાલીમ આપનારાના વીજાણુ ડેટાબેઝ તેમજ પ્રમાણિત કામદારો માટે વીજાણુ ઓળખ દાખલ કરવી, વીજાણુ ઓળખમાં પ્રમાણિત વ્યક્તિઓ અંગે કૌશલ અને લાયકાત તેમજ અન્ય પ્રસ્તુત માહિતી આપવી અને કામદારોના સ્થળાંતરમાં સરળતા, બેન્કની કડીઓને પ્રોત્સાહન આપવા અને સાહસિકતાને પ્રોત્સાહન માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય.

૧૦. રી-બ્રાન્ડિંગ કામગીરી હાથ ધરવી:

ભારતમાં વ્યાવસાયિક તાલીમ સાથેનો મહત્ત્વનો પ્રશ્ન શારીરિક શ્રમિકો સાથે નકારાત્મક સહયોગ છે તે વ્યાપકપણે મનાય છે. કામદારોનાં કૌશલ્ય અને સ્પર્ધાત્મકતાની હાલની જરૂરિયાતને અનુરૂપ થવા, વ્યાપક પ્રમાણમાં રીબ્રાન્ડિંગ કામગીરી ટોચ અગ્રતા માગી લે છે. તાજેતરમાં જાહેર થયેલ રાષ્ટ્રીય કૌશલ્ય મિશનનું આ મહત્ત્વનું કામ છે. 'વ્યાવસાયિક શિક્ષણ' ના બદલે 'કૌશલ્ય વિકાસ'

જેવી પહેલ સાચી દિશાનાં પગલાં છે. તાલીમ સંસ્થાઓએ તેમના વિદ્યાર્થીઓ માટે કારકીર્દિ માર્ગ નક્કી કરવા અને સાહસિકતા તાલીમ નમૂના દાખલ કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

આ બાબતનું સમાપન કરતાં આપણે એમ કહી શકીએ કે વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમમાં જાહેર અને ખાનગી મૂડી-રોકાણ સારું એવું વધારવાનું આવશ્યક છે. તેમછતાં, બૃહદ યોજના ધડી કાઢતાં અને ૧૧મી પંચવર્ષીય યોજનામાં ખર્ચનું પ્રમાણ નક્કી કરતાં પહેલાં, સંખ્યા કૌશલ્ય અને સ્પર્ધાત્મકતા બાબતમાં માનવશક્તિની જરૂરિયાતનું વિસ્તૃત વિશ્લેષણ આવશ્યક છે. ગુણવત્તા નિશ્ચિત કરવા અને નોંધપાત્ર ખાનગી મૂડી-રોકાણ અને સહયોગને સગવડ આપવા, માનવ સંસાધન અને વિકાસ મંત્રાલયે તેના બદલે જોઈ શકાય અને સંનિષ્ઠ સ્ત્રોત તરીકે સુસજ્જ માળખું મૂકે એ પૂર્વજરૂરિયાત છે. સૌથી વધારે મહત્ત્વની બાબત, વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમની ગુણવત્તા તેમજ પ્રતિષ્ઠા સામાન્ય માધ્યમિક શિક્ષણ જેમ તુલનાત્મક અને પ્રસ્તુત તરીકે જોવામાં આવે તે રીતે વિકસાવવાની છે.

હાદય પૂર્વક આભાર,

સહી

સામ પિત્રોડા

અધ્યક્ષ

રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન

આયોગ

નકલ સવિનય રજૂ:

શ્રી અર્જુન સિંઘ, માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રી,

શ્રી ઓરકાર ફર્નાન્ડીઝ, શ્રમ અને રોજગારના રાજ્યમંત્રી

શ્રી મોન્ટેકસિંઘ આહલુવાલિયા, નાયબ અધ્યક્ષ, આયોજન આયોગ.

વ્યાવસાયિક શિક્ષણ અને તાલીમ અંગે ભલામણો:

જોડાણ:૧ - વ્યાવસાયિક શિક્ષણ આયોજન અને વિકાસ માટે રાષ્ટ્રીય સંસ્થા સ્થાપવા માટેની રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન આયોગની દરખાસ્ત

જોડાણ:૨ - શક્તિના વિસ્તરણ માટે વ્યાવસાયિક તાલીમ માટે વિકલ્પ ડિલીવરી મોડલ.

જોડાણ:૩ - કોમ્પ્યુટરીકૃત વ્યાવસાયિક તાલીમ માટે રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન આયોગની દરખાસ્ત.

જોડાણ-૧

રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન પંચ

રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયી શિક્ષણ સંસ્થા સ્થાપવા માટેની

દરખાસ્ત- આયોજન અને વિકાસ

સંસ્થાનાં કાર્યો:

૧. ટેકનોલોજી અને અર્થતંત્રના ફેરફારો ઉપર ધ્યાન રાખવું અને અભ્યાસક્રમો ઘડવા અને જરૂરી નવી કુશળતાઓ સૂચવવી.
૨. આવતા દશકાઓમાં કુશળ અને બિનકુશળ મજૂરો માટેની માંગનો અંદાજ કાઢવા માટે વિગતવાર માનવ શક્તિનું પૃથક્કરણ કરવું.
૩. પ્રશિક્ષકો માટેની જરૂરીયાતોનું પૃથક્કરણ કરવું અને તેમના માટે યોગ્ય અભ્યાસક્રમો ઘડવા.
૪. નીતિ ઘડવામાં વધુ ભાર મૂકવા માટે રોજગાર અને વ્યવસાયી તાલીમ અંગેની માહિતીનું પૃથક્કરણ કરવું.

૫. સ્વરોજગારી આપે તેવા રોજગારો સહિત રોજગારીની યાદી બનાવવી, નિભાવવી અને યોગ્ય સમયે તેને અદ્યતન બનાવવી.
૬. કામગીરીનાં પગલાં લેવાં અને તાલીમ સંસ્થાઓની કાર્યક્ષમતાના આંતર-બાહ્ય નિર્દેશકો તૈયાર કરવા.
૭. ઉપર દર્શાવેલ નિર્દેશકોના પૃથકકરણ પરથી મળતા સારા પરિણામ માટે પ્રોત્સાહક માળખું સુનિશ્ચિત કરવું.
૮. નીચેના માહિતી ધરાવતો નેશનલ પોર્ટલ બનાવવો:
- (ક) વિવિધ મંત્રાલયો અને ખાતાના ક્ષેત્રોમાં આવતા બધા કાર્યક્રમોની પ્રાપ્તિ અને અભ્યાસક્રમોનું વર્ણન.
- (ખ) સ્નાતકોના વ્યવસાય અને વેતનનું માળખું.
- (ગ) દેશમાંની તાલીમ સંસ્થાઓ, પોલીટેકનિકોની માહિતી.
- (ઘ) વ્યાવસાયી શિક્ષણ માટેની યોજનાઓની માહિતી.
૯. ભારતીય કામદારોની વધુ હેરફેરમાં મદદ કરવા માટે વિશ્વનાં ધોરણો અનુસાર પરીક્ષણ કરવું, અધિકૃતિ અને પ્રમાણપત્રનાં ધોરણો ધડવાં.
૧૦. વેટ (Vet) માટ રાષ્ટ્રીય રી-બ્રાન્ડિંગ પ્રયાસ હાથ ધરવા.

૧૧. વિગતવાર ખર્ચ- લાભનું પૃથકકરણ કરવું અને વધુમાંવધુ વળતર મળે તે માટે આગામી ૧૦-૧૫ વર્ષમાં સરકારે કયાં રોકાણ કરવું તે તપાસવું એટલે ખર્ચાળ ઇજનેરી સંલગ્ન કુશળતા વિરુદ્ધ ઓછા ખર્ચની સેવાલક્ષી તાલીમ વચ્ચેનું સમતોલન શોધી કાઢવું.

૧૨. વેટ સંસ્થાઓના અભ્યાસ ક્રમ ધડવાનું માળખું, સ્ટાફ, પૂર્વ જરૂરી માળખાની જરૂરિયાત, તાલીમ આપનાર માટેની લઘુત્તમ લાયકાત, નોકરી અંતર્ગત તાલીમ વગેરે માટેની પદ્ધતિ નક્કી કરવી.

સંગઠન વિષયક માળખું

રાષ્ટ્રીય સંસ્થા જાહેર-ખાનગી શિક્ષણજગતની ભાગીદારી તરીકે શરૂ કરવી જોઈએ અને તેમાં સરકાર, ઉદ્યોગ, શિક્ષણ જગત, મજૂર સંઘો, બિન સરકારી સંગઠનો અને બીજા સામાજિક/સમૂહ સંગઠનોનું પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ હોવું જોઈએ. તે સ્વાયત્ત હોવી જોઈએ પણ સંબંધિત મંત્રાલય અને રોજગાર અને તાલીમના મહાનિયામક, રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયી તાલીમ પરિષદ, લેબર બ્યુરો અને માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય જેવી સંસ્થાઓ સાથે ગાઢ સહયોગમાં રહીને કામ

કરવું જોઈએ.

જોડાણ-૨

ક્ષમતા વિસ્તરણ માટે વ્યાવસાયી તાલીમ માટે વૈકલ્પિક

વિતરણનું મોડેલ

ક્ષમતામાં જરૂરી વિસ્તરણ નીચે જણાવેલ મોડેલના મિશ્રણથી સિદ્ધ કરી શકાશે. આ માટે માન્ય કરાનાર અને જુદી જુદી વહેંચણી પદ્ધતિમાં તબદીલ કરાનાર વહેંચણીની કોઈપણ રીતમાં મેળવેલ શ્રેય અપાવે તેવા કુશળતાનાં માળખા, ધોરણો, આકારણી અને પ્રમાણ જરૂરી બનશે.

ક. જાહેર-ખાનગી ભાગીદારી: તાલીમમાં ખાનગી વહેંચણીના લાભો મેળવવા માટે અને ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાના સ્નાતકોને આપેલ કુશળતા અને નોકરી રાખનાર દ્વારા જોઈતી કુશળતા વચ્ચે રહેલા અંતરનો પ્રશ્ન હલ કરવા માટે ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થા અને ઉદ્યોગ વચ્ચેનું જોડાણ વધારવા માટે જાહેર ખાનગી ભાગીદારીનું મોડેલ શોધી કાઢવું જોઈએ. આ મોડેલમાં -

૧. ઉદ્યોગ અને વ્યાવસાયમાંથી વધુ સામગ્રી મેળવીને તેમજ

વિષય વસ્તુને સ્થાનિક રૂપ આપવાની છૂટ સાથે સરકાર દ્વારા અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં આવશે.

૨. સરકાર પ્રમાણપત્ર આપશે.

૩. તાલીમનું ખર્ચ, તાલીમાર્થી, સરકાર અને નોકરીદાતાએ ભોગવવાનું રહેશે.

૪. અમુક નિર્દિષ્ટ ધોરણોમાં રહીને આવક ઊભી કરવાના બીજા માર્ગોની છૂટ અપાશે.

૫. તાલીમ સંસ્થાની સારી કામગીરીને પ્રોત્સાહિત કરવા માટે પ્રમાણપત્ર આપતી એજન્સીઓ અને સ્થાનિક ઉદ્યોગ સંસ્થાઓ દ્વારા કાર્યક્ષમતાના આંતરિક અને બાહ્ય નિર્દેશકો ઉપર ધ્યાન રાખવામાં આવશે.

ખ. વિકેન્દ્રિત મોડેલ:

હાલના ઓછા વપરાયેલ માળખાનો વધુ ઉપયોગ થાય તે માટે સરકાર લાભાર્થીઓને નીચેના મોડેલનો અમલ કરવાની છૂટ આપશે:

૧. જિલ્લા કક્ષાએ અભ્યાસક્રમ ધડવા માટે સ્થાનિક બજાર અને સ્થાનિક અભિરુચિમાં જોઈતી કુશળતા નક્કી કરવી.

૨. શાળા, કોલેજો કે તાલીમ સંસ્થાઓમાં વર્કશોપો અને તાલીમની બેઠકો યોજીને હાલના માળખાનો ઉપયોગ કરવો.

૩. સ્થાનિક જરૂરિયાતને અનુરૂપ અભ્યાસક્રમ બનાવવો.

આ મોડેલ સસ્તુ અને પ્રચાર યોગ્ય છે. વળી અસંગઠિત ક્ષેત્રના લક્ષ્યાંકને પહોંચી વળવાના આ પ્રથાના ભાવ રૂપે ટૂંકા, ઓછા સઘન અને ઓછા ખર્ચવાળા કાર્યક્રમો ધડી શકાય.

ગ. દૂરવર્તી શિક્ષણ:

દૂરવર્તી શિક્ષણનો વધુ ફેલાવો થઈ શકે છે તેમજ કામદારો દ્વારા સતત શિક્ષણ અને કુશળતા વધારવા માટેનો એક વિકલ્પ છે. ઇન્ટરનેટ દ્વારા વ્યાવસાયિક તાલીમ આપવાનો વિકલ્પ શોધી કાઢવો જોઈએ.

ધ. બધીજ કક્ષાએ કોમ્પ્યુટરવાળા વ્યાવસાયી તાલીમ અભ્યાસક્રમો દાખલ કરવા જોઈએ. ઓછું ખર્ચ, બદલાતી જતી જરૂરિયાતમાં જલ્દીથી અનુકૂળ થાય, એક સરખું પરીક્ષણ, ઝડપી શિક્ષણ અને વ્યાપક ફેલાવો જેવા તેના લાભો છે. શાળા, કોલેજ અને તાલીમ સંસ્થાના હાલના માળખાનો ઉપયોગ કરી શકાય. માહિતી

अने संखर टेकनोलोजी दुरर कुशलतर शीभववरनर प्रथरसु
अक्षरज्ञरन अने भेती वरषयक उषयुगनी बरबतभरं अरवर प्रथरसु
सरथे शुडी शकथ.

જોડાણ-૩

રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન પંચ (NKC)

કોમ્પ્યુટરાઇઝ્ડ વ્યવસાયી તાલીમ માટેની દરખાસ્ત

૧. માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજી (ICT)ની ભૂમિકા :

વેપાર, સરકાર અને અવિધિસર શિક્ષણમાં કાર્યક્ષમતા સુધારવાના સાધન તરીકે માહિતી અને સંચાર ટેકનોલોજીની અગત્યતા વ્યાપકપણે સ્વીકારવામાં આવી છે. પણ વ્યાવસાયી તાલીમમાં તેના ઉપયોગનું પૂરેપૂરું મૂલ્યાંકન કરાયું નથી. અભ્યાસે બતાવી આપ્યું છે કે કોમ્પ્યુટર દ્વારા અપાતા શિક્ષણની ઝડપ વર્ગખંડના વાતાવરણમાં અપાતા શિક્ષણ કરતાં વધુ ઝડપી છે અને શિક્ષણની ગ્રહણ શક્તિ પણ ધણી ઊંચી હોવાનો સંભવ છે. આ બાબત શૈક્ષણિક તેમજ વ્યાવસાયી કે કુશળતા આધારિત વિષયો એ બંને માટે સાચી છે. મલ્ટી મીડિયાનો ઉપયોગ, અરસ પરસ સંવાદ, વિદ્યાર્થીઓ માટે તરત જ પ્રતિભાવ, ઝડપી શિક્ષણ, એક સરખું પરીક્ષણ અને બદલાતી જતી કુશળતાની જરૂરિયાત પ્રત્યે ઝડપી પ્રતિભાવ જેવા ઝડપી અને

અસરકારક શિક્ષણ માટેના કેટલાક લાભો કોમ્પ્યુટરના છે. મોટા ભાગના દાખલાઓમાં કોમ્પ્યુટરાઇઝડ તાલીમને પ્રત્યક્ષ તાલીમ કે ઉમેદવારોના અનુભવ સાથે પૂર્તિ કરવાની જરૂર છે ત્યારે જરૂરિયાત ધારણાં કરતાં ખરેખર ઘણી ઓછી હશે. કોમ્પ્યુટરની આભાસી સ્થિતિ વ્યાવસાયિક કુશળતાઓ શીખવા માટે તાલીમનું અસરકારક સાધન સાબિત થઈ છે.

૨. ઉદ્દેશો:

આ દરખાસ્તનો ઉદ્દેશ, દેશમાં દરેક ગામને આવરી લેતાં કોમ્પ્યુટરાઇઝડ વ્યાવસાયી તાલીમ કેન્દ્રોનું રાજ્યવ્યાપી નેટવર્ક સ્થાપવાનો અને વ્યાવસાયિક કુશળતાઓના વ્યાપક પ્રમાણમાં તાલીમ અભ્યાસક્રમો આપવાનો છે. તેનાં મુખ્ય લક્ષણો નીચે પ્રમાણે છે :

૧. દેશમાં ૫૦,૦૦૦ તાલીમ સંસ્થાઓ સ્થાપવી.

(ક) ખાનગી માલિકીના વ્યવસાય તરીકે ૪૦,૦૦૦ તાલીમ કેન્દ્રો સ્થાપવા.

(ખ) સવારે કે સાંજે ઉપયોગમાં લઈ શકાય તેની વધારાની કોમ્પ્યુટર

લેબની ક્ષમતા હોય તેવી ઇજનેરી કોલેજો, આર્ટસ કોલેજો, ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ અને હાઇસ્કૂલોમાં ૧૦,૦૦૦ તાલીમ કેન્દ્રો સ્થાપવાં.

૨. દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા ૧૦,૦૦,૦૦,૦૦૧ વિદ્યાર્થીઓને વ્યવસાયી તાલીમ આપવી.

૩. ૪૦,૦૦૦ ઉદ્યોગ સાહસિકોને માટે સ્વરોજગાર પૂરો પાડવો.

૪. વધુ ૮૦,૦૦૦ શોપ તાલીમ મદદનીશોને માટે તાલીમ સંસ્થાઓમાં રોજગાર ઊભો કરવો.

૩. તાલીમ કેન્દ્રોના પ્રકારો:

કોમ્પ્યુટરાઇઝડ વ્યવસાયી તાલીમ અભ્યાસક્રમો ઉદાર વિનયન અને ઇજનેરી કોલેજો, ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ અને પોલિટેકનિકો, ખાનગી તાલીમ સંસ્થાઓ અને સરકારી અને ખાનગી હાઇસ્કૂલો ખાતે મળતી હાલની કોમ્પ્યુટરની સુવિધાનો ઉપયોગ કરીને આપી શકાય.

આ ઉપરાંત, નીચેનાં લક્ષણો સાથે સ્વરોજગારીની યોજના હેઠળ નવી જોબ શોપ શરૂ કરી શકાય:

૧. દરેક કેન્દ્ર વ્યવસાયી કુશળતાની મર્યાદામાં રહીને તાલીમ

આપશે.

૨. તાલીમ સામગ્રી સી.ડી. રોમના ફોર્મેટમાં અપાશે જેથી ઇન્ટરનેટના જોડાણની જરૂર નહિ રહે. આનાથી માહિતીની પ્રાપ્તિમાં સુધારો થશે, ખર્ચ ઘટશે અને જોડાણના પ્રશ્નો નહિ રહે, શક્ય હોય ત્યાં પૂરક ઇન્ટરનેટ આધારિત તાલીમ પણ આપી શકાય.

૩. દરેક કેન્દ્રમાં એકથી માંડીને દશ સુધીનાં કોમ્પ્યુટર ટર્મિનલ અને ટ્રેઇનિંગ સી.ડી.નું એક ગ્રંથાલય હશે.

(નોંધ : ધારોકે એક કોમ્પ્યુટર મહિને ૩૦૦ કલાક સુધી ચાલે અને દરેક પૂરો અભ્યાસક્રમ ૫૦ કલાકનો હશે. તેથી દરેક કોમ્પ્યુટર દર મહિને ૬ વ્યક્તિને અથવા દર વર્ષે ૭૨ લોકોને તાલીમ આપશે. દરેક કેન્દ્રમાં સરેરાશ ત્રણ કોમ્પ્યુટર ગણતાં દરેક કેન્દ્ર દર વર્ષે ૨૦૦ લોકોને તાલીમ આપી શકાશે. ૫૦,૦૦૦ કેન્દ્રો ૧૦,૦૦૦,૦૦૦ને તાલીમ આપી શકશે.)

૪. તાલીમાર્થી કલાક કે કોર્સના ધોરણે કોમ્પ્યુટર સમય અને સી.ડી. ભાડે આપી શકશે. દાખલા તરીકે વેચાણ અંગેની તાલીમના અભ્યાસક્રમને પૂરો થતાં ૫૦ કલાક જોઈએ તો તાલીમાર્થીએ અભ્યાસક્રમ માટેની કુલ ફી ચૂકવવી પડશે અને અભ્યાસક્રમ પૂરો કરવા માટે કોમ્પ્યુટરના ઉપયોગ માટે ૫૦ કલાક માટે હકદાર રહેશે.

(એટલે કે ત્રણથી છ કલાકની મુદતમાં)

૪. જોબ શોપનું અર્થશાસ્ત્ર:

ધારણાઓ:

- જોબ શોપ દીઠ ૩ કોમ્પ્યુટરો.
- જોબ શોપદીઠ ૨૦ વ્યવસાયી તાલીમ કાર્યક્રમો.
- દરેક કોમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ મહિને ૩૦૦ કલાક કે વર્ષે ૩૬૦૦ કલાકની સરેરાશનો થાય.
- ભાડું, બે કર્મચારીઓના પગાર, ફોન, વીજળી માટેનું સંચાલન ખર્ચ દરમહિને રૂ.૧૫,૦૦૦ થી ૨૦,૦૦૦ સુધીનું થઈ શકે છે.
- આ ધારણાના આધારે કુલ મૂડીરોકાણ અને સંચાલન ખર્ચ કુલ મૂડી રોકાણ આશરે રૂ.૧.૫ લાખ
- કોમ્પ્યુટર દીઠ કલાકનું સંચાલન ખર્ચ: કલાકના રૂ. ૧૭ થી ૨૩.

- બે વર્ષ સુધી કોમ્પ્યુટર અને સોફ્ટવેરનું ઋણમુક્તિ ખર્ચ: કલાકના રૂ.૧૪
- તાલીમનું સરેરાશ ખર્ચ: કલાકના રૂ.૩૦ થી ૪૦
- ચોખ્ખો નફો: કલાકના રૂ.૧૦ અથવા વર્ષે રૂ.૧,૦૦,૦૦૦
- તાલીમની સરેરાશ છૂટક કિંમત: કલાકના રૂ.૪૦ થી ૫૦.

આ ધારણાઓના આધારે કોમ્પ્યુટરાઇઝડ વ્યવસાયી તાલીમના ૫૦ કલાક જે વર્ગખંડની તાલીમના આશરે ૨૫૦ કલાકની બરાબર થાય છે, જેના વિદ્યાર્થીએ રૂ.૨૫૦૦ ફક્ત આપવા પડે.

૫. તાલીમ અભ્યાસક્રમની સામગ્રી:

દરેક કેન્દ્રમાં લોકપ્રિય તાલીમ અભ્યાસક્રમનું એક ગ્રંથાલય રાખવામાં આવશે જેમાંથી તાલીમાર્થીઓ પોતાના રસના વિષયોની પસંદગી કરી શકશે. સંખ્યાબંધ વ્યાવસાયી કુશળતાઓ માટે કોમ્પ્યુટરાઇઝડ તાલીમ સામગ્રીની પ્રાપ્તિ યોજનાની સફળતા માટે

મહત્ત્વની છે. તાલીમની કેટલીક સામગ્રી ભારતમાં તેમજ વિદેશમાં અગાઉ તૈયાર કરેલ સંખ્યાબંધ શૈક્ષણિક સી.ડી.ઓમાંથી લઈ શકાશે. (એટલે કે નામું, વેચાણ તાલીમ વગેરે) આમ છતાં સંખ્યાબંધ નવા તાલીમ કાર્યક્રમો, NIIT, Aptech, Pentasoft અને અન્ય જેવા કોમ્પ્યુટરાઇઝડ તાલીમ અભ્યાસક્રમના નિર્માણ અને વિકાસમાં જાણકારી ધરાવતા સરકાર અને કંપનીઓ વચ્ચેના સહયોગથી તૈયાર કરવાના રહેશે. આ પેઢીઓને અભ્યાસક્રમ માટેના બજારની ખાતરી મળી રહેશે તો આવી અભ્યાસ ક્રમની સામગ્રીનું ઉત્પાદન કરવામાં આ સંસ્થાઓને રસ પડશે. શક્ય હોય ત્યાં અભ્યાસક્રમ માન્ય ગુણવત્તા ધરાવતો છે તેવું દર્શાવવા માટે તેને માન્ય સંસ્થાઓએ પ્રમાણિત કરવાનો રહેશે.

૬. પ્રમાણપત્ર :

એન.સી.વી.ટી અને એસ.સી.વી.ટી.એ. યોગ્ય લિખિત અને પ્રત્યક્ષ પરીક્ષણ પદ્ધતિઓ તૈયાર કરવાની જરૂર પડશે તથા સફળ તાલીમાર્થીઓને પ્રમાણપત્રો આપવાનાં રહેશે.

૭. સરકારની ભૂમિકા:

સરકારની ભૂમિકા નીચે પ્રમાણેની રહેશે:

(ક) બધીજ રાજ્યની માલિકીની અને રાજ્ય દ્વારા ચાલતી ઇજનેરી કોલેજો, ઔદ્યોગિક તાલીમ સંસ્થાઓ, પોલિટેકનિકો, ઉદાર વિનયન કોલેજો અને હાઇસ્કૂલો અને સંલગ્ન તાલીમ સંસ્થાઓ જે કોમ્પ્યુટરાઇઝડ તાલીમ સાધન સામગ્રીથી સુસજ્જ છે તેમના દ્વારા વ્યાવસાયી તાલીમ અભ્યાસક્રમો ચલાવવાની વ્યવસ્થા કરવી.

(ખ) ઉદ્યોગ સાહસિકો માટે સ્વરોજગાર કાર્યક્રમો તરીકે ૪૦,૦૦૦ ખાનગી તાલીમ સંસ્થાઓ સ્થાપવાની બાબતને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કેન્દ્ર સરકારની સ્વરોજગારની એક યોજના હેઠળ નાણાંકીય સહાય અને પ્રોત્સાહનો પૂરાં પાડવાં.

(ગ) ખાનગી તાલીમ સંસ્થાઓની સ્થાપના માટે ઉદ્યોગ સાહસિકોને લોન આપવા માટે આઇ.ડી.બી.આઇ. અને રાષ્ટ્રીકૃત બેંકો જેવી નાણાંકીય સંસ્થાઓનો સંપર્ક કરવો.

(ધ) વ્યાપક વ્યવસાયી તાલીમ અભ્યાસક્રમના નિર્માણ અને ઉત્પાદન માટે કોમ્પ્યુટર સોફ્ટવેર કંપનીઓ સાથે વાટાઘાટો કરવી. માન્ય સંસ્થાકીય તંત્ર સાથે સુસંગત રહે એ રીતે દરેક અભ્યાસક્રમ બનાવી શકાય અને તેણે અભ્યાસક્રમના વિષયવસ્તુને પ્રમાણિત કરવાનું રહેશે.

(ચ) તાલીમનું ખર્ચ ઘટે તે માટે ખાનગી તાલીમ સંસ્થાઓ વતી માન્ય તાલીમ સોફ્ટવેરની જથ્થાબંધ ખરીદી માટેની વાટાઘાટો કરવી.

(છ) વેચાણ અને અભ્યાસક્રમની કિંમત અંગેની તાલીમ સહિત ખાનગી સંસ્થા કેવીરીતે શરૂ કરવી અને તેની વ્યવસ્થા કરવી તે અંગે ઉદ્યોગ સાહસિકોને તાલીમ આપવી.

(જ) તાલીમના ખર્ચના અમુક ભાગને પહોંચી વળવા માટે (આવક જૂથ ઉપર આધાર રાખીને રૂ ૨૫ થી ૭૫ ટકા સુધી) ધણી જ ઓછી આવક ધરાવતા યુવકોને શિષ્યવૃત્તિ આપવી.

(ઝ) ધણી મોટી સંખ્યાના લોકોને પરવડે તેવા દરે પર્સનલ કોમ્પ્યુટરના ભાવો ઓછા કરવા માટે કોમ્પ્યુટરના ભાગો અને સાધનો

ઉપરના બધાજ વેરા અને જકાત દૂર કરવાં.

(૧) યોગ્ય પરીક્ષણ પદ્ધતિઓ ધડી કાઢવા અને કોમ્પ્યુટર આધારિત વ્યવસાયી તાલીમ માટે પ્રમાણન ધોરણો બનાવવા એન.સી.વી.ટી. અને એસ.સી.વી.ટી.ને હુકમ કરવો.

૮. કાર્યક્રમની નાણાકીય જરૂરિયાતો:

(ક) સંસ્થાઓમાં નેટવર્ક સ્થાપવા માટે શૈક્ષણિક અને તાલીમ સંસ્થાઓમાં હાલના કોમ્પ્યુટર માળખાનો સરકાર ઉપયોગ કરી શકે છે.

(ખ) જાહેર સંસ્થાઓ નેટવર્કનો ભાગ બની શકે તેટલા પ્રમાણમાં સરકારે તાલીમના સોફ્ટવેરની ખરીદીમાં મૂડી રોકાણ કરવાનું રહેશે. ૨૫૦૦૦ જાહેર સંસ્થાઓ આ કાર્યક્રમમાં ભાગ લેશે અને દરેક કેન્દ્રને શૈક્ષણિક સોફ્ટવેરના રૂ.૨ લાખની જરૂર પડશે એવું માનીલેતાં કુલ ખર્ચ રૂ.૫૦૦ કરોડનું થશે.

(ગ) ખાનગી તાલીમ કેન્દ્રોમાં સરકાર દ્વારા કોઈ જ સીધુ મૂડી રોકાણ કરવાનું નથી પણ સરકાર આ કામ શરૂ કરવા માટે ઉત્તેજન આપવા માટેનું પ્રોત્સાહન આપી શકશે.

(ઘ) સરકાર વ્યવસાયી અભ્યાસક્રમો પસંદ કરતા આર્થિક રીતે વંચિત વ્યક્તિઓને શિષ્યવૃત્તિઓ પણ આપી શકે છે.